

S inou podobou jazyka sa stretáme v pohrebnej reči z r. 1915, ktorá bola tiež vytlačená; jej autorom je ev. farár Ľudovít Hrdlička. Bohemizmy sa obmedzujú na citáty zo svätého písma, písaná je spisovnou slovenčinou, v ktorej sa nachádza niekoľko miestnych lexikálnych jednotiek. Napr. na titulnej strane: *beliara*, hneď za ním v zátvorkách objasnenie slova: súkromného másiara; str. 4 *starčok*, *rodinky*; str. 5 *rodinka*; str. 6 *počúvnu*, *počit'ac*; str. 7 *bfadne*. Text odzrkadľuje aj hláskoslovné a tvaroslovné svojskosti miestneho nárečia. Vplyv maďarčiny sa odráža v používaní mien: str. 4 *Đord'*; titulná str. *Đord'a*, resp. v syntagmatike: str. 8 *do výhľadu postavenú* = kilátásba helyezett, v *zapomenutíe prúde* = feledésbe megy.

Jazyk cirkevnej administrácie sa tiež pridŕža jazykovej normy bibličtiny, ale používanie jazyka ovplyvňuje aj stupeň školenosti a individuálny vkus pisára. Tieto fakty určujú mieru a smer slovakizačných tendencií. Jazyk cirkevnej administrácie je na Komlóši asi do konca 19. storočia výlučne slovenský, na prelome storočia sa objavuje dvojjazyčnosť, zápisnice z rokov 1914–1919 predstavujú pokročilý dvojjazyčný stav. Na ozrejmenie tohto pojmu som urobila malú štatistiku: r. 1914 bolo po maďarsky napísaných 7 zápisníc, dvojjazyčne 4; r. 1915 po maďarsky bolo zhotovených 8 zápisníc, 4 dvojjazyčne, 1 len po slovensky; 1916: 6 maďarských, 4 dvojjazyčné; 1917: 9 maďarských a len 3 dvojjazyčné; 1918: 10 maďarských, 3 dvojjazyčné; r. 1919 boli v predstavenom zväzku len zápisnice do 30. apríla, z nich sú 4 maďarské a 2 dvojjazyčné. Zatiaľ som nezistila, čím bol podmienený výber jazyka. Jeden z kurátorov (na Komlóši sa profesie a funkcie tradiovali, informátorova rodina po viacerom pokolení zastávala funkcie v cirkvi) vypovedal o tom, že po maďarsky sa písalo vtedy, keď mali návštevu v osobe vyššieho cirkevného hodnostára. Keďže ide o vojnové roky, takéto návštevy mohli byť časté; materiál však ukazuje, že tento jediný dôvod nestačí. Zápisnice viedli: Chrenka Gyula/Július Chrenka, Lachata Mátyás/Matej Lachata, Povászay Gábor, Trnovszky János/Ján Trnovszky, Lehoczky Mihály/Michal Lehoczky, Pavel Szokolay, Kovácsik Gábor/Gabriel Kovácsik, Francisci Mihály, Matajdesz Márton; mená uvádzam podľa vlastnoručných podpisov. Najviac sa pridŕžajú úzu bibličtiny Július Chrenka a Matej Lachata. Jazyk Pavla Szokolayho, Gábora Kovácsika a Mihálya Francisciho je značne poznačený slovakizmami. Viacerí z tých, ktorí viedli zápisnice, pracovali v oblasti (svetskej) administratívy, dobre ovládali súvešú slovenskú a maďarskú administratívnu terminológiu, boli dvojjazyční. V obidvoch jazykoch koncipujú plynne, o tom, že žijú v maďarskom prostredí, svedčia interferenčné javy týkajúce sa pádovej syntaxe a väčší počet kalkov. V jazyku zápisníc sa vyskytujú hojne aj elementy miestneho nárečia, či už hláskoslovného, morfológického, alebo syntaktického rázu a nachádzajú sa v ňom aj typické dolnozemske lexikálne jednotky.

Nepodarilo sa mi nájsť materiál na doloženie svetského administratívneho jazyka tohto istého obdobia (hoci sa spomína, že by mal byť). Na základe závetov zo staršej doby a zo spomienok informátorov možno predpokladať, že bol veľmi blízky jazyku cirkevnej administrácie. Dosvedčujú to aj nasledovné zvrty už spomínaných zápisníc:

14. 4. 1914: *sabatkanská peňažno-ústavná správa; že cirkvi, ako hmotnému (prečiarknuté, opravené na) mravnému tělesu v tej kúpe prednosti dá; 11. 10.: ustádeňja a udobreňja rozvrhu a rozpočtu na budúci 1915 rok; kľúč cirkevnej dani v personálnom peňažnom poplatku; 13. 12.: jednohlasit'e; z vetšinou hlasou; 16. 5. 1916: záležitosť IV-tej válečnej pôžičky; 17. 12.: Uhodnoverňovaťel'ov zápisnice vyvolili; pod'akujúc sa za dôveru kandidáciu ne prijal.*

V administratívnom jazyku teda preživali prvky bibličtiny písané modernizovanou ortografiou, presadzoval sa aj nový spisovný jazyk, do ktorého však prenikali typické prvky okolia – elementy miestneho nárečia a maďarského prostredia.

Na tomto mieste by malo nasledovať predstavenie jazyka, ktorý sa používal v škole. Keďže však slovenské školy organizovala evanjelická cirkev, myslím si, že bude užitočnejšie venovať pozornosť jazykovej podobe, ktorá fungovala ako jazyk literatúry. Korene jeho vývoja siahajú do 18. storočia a sú spojené s vedeckou, prípadne literárnou činnosťou vzdelaných kňazov (Tešedík, Markovics a pod.). Podmienky na jeho rozvoj utvárali ďalej rozličné cirkevné a svetské výtlačky, ktorých počet od polovice 19. storočia narástol a dostali sa aj do rúk dolnozemskej Slovákov. Na tomto procese sa podieľalo aj evanjelické kníhkupectvo založené Békéšskej Čabe (Békéscsaba) r. 1896. V súvislosti s rozvojom vydávania sa v obciach tohto regiónu zakladali čitateľské spolky, ktoré umožnili širším vrstvám obyvateľstva dostať sa do styku so špičkou súvekej kultúry. Ako dôležitú ohnisko treba spomenúť aj hlboko zakorenené tradície príležitostnej poézie. O literárnu aktivitu dolnozemskej „písmákov“ sa najviac zaslúžil *Čabiansky kalendár* (1920–1948). *Evanjelický hlásnik* (1930–1944) nebol síce výlučne beletristicky zameraný, zastupoval aj vedecko-populárne funkcie, znamenal však ďalšiu publikačnú možnosť. V rokoch 1934–1938 vychádzal časopis *Slovenská rodina*, ktorý bol v prvom rade orientovaný na spoločensko-hospodárske problémy, ale venoval sa aj národno-vzdelávacím úlohám a uverejňoval aj beletriu. Spomenieme ešte týždenník *Sloboda* (1945–1948), ktorý nadväzoval na predvojnovú literárnu tradíciu, stal sa však agitačným prostriedkom pri maďarsko-československej výmene obyvateľstva. Pôvodne to bol týždenník Antifašistickej fronty Slovanov, vychádzal v Budapešti, ale publikovali v ňom aj Slováci z juhovýchodnej časti Dolnej zeme. Protipropagandu zastupoval týždenník *Slobodný hlas*, ktorý vychádzal v Slovenskom Komlóši r. 1945 a ktorý sa skôr hodí na predstavenie dolnozemskej slovenskej publicistickej štýlu (Bartalská, 1985, s. 7–14; Zsiták, 1991, s. 55–56).

Stručne o autoroch: Ján Kašník (1884), rodnák zo Sarvaša (Szarvas), začal tvoriť už pred prvou svetovou vojnou, ale svoje básne začal uverejňovať len od 30. rokov. Prevažná väčšina jeho tvorby sa zaraďuje k príležitostnej poézii. Ako prvý (od 20. rokov) začal publikovať Ján Gerči (Békéšska Čaba, 1909). Počet básnikov sa rozšíril v 30.–40. rokoch: Sarvašania Ján Korbeľ (1895), Ondrej Korbeľ (1903), Štefan Nemčok (1895); Michal Kolimár (1916) z Békéšskej Čaby; Komlóšan Ondrej Kulík (1899); Pivarošan (Pitvaros) Štefan Hudák (1923) ako najmladší; Michal Borgula (1902) z Poľného